

УДК 378.147.001;796.011.3-796.8
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-3.29>

О. В. Хацяук

заслужений тренер України з кікбоксингу,
заступник начальника кафедри фізичної підготовки та спорту
Національної академії Національної гвардії України

В. Б. Климович

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

В. Є. Рудченко

викладач циклової комісії фізичного виховання та природничих дисциплін
Запорізького гуманітарного фахового коледжу
Національного університету «Запорізька політехніка»

А. М. Одеров

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Д. Ю. Стеценко

викладач кафедри фізичного виховання і спорту
Національного університету міського господарства імені А. Н. Бекетова

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СЛУЖБОВО-ПРИКЛАДНОГО РУКОПАШНОГО БОЮ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

Статтю присвячено актуальним питанням удосконалення техніки службово-прикладного рукопашного бою майбутніх офіцерів Національної гвардії України. У результаті моніторингу науково-методичних джерел, спеціальної літератури й даних інтернет-джерел встановлено, що питанням формування навичок службово-прикладного рукопашного бою на початковому етапі професійної освіти майбутніх офіцерів присвячено не досить робіт. Це підкреслює актуальність обраного напряму дослідження. Натепер важлива організація всебічної та ефективної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України з урахуванням стандартів НАТО, які надалі відповідно до здобутої військово-облікової спеціальності в системі професійної підготовки військовослужбовців будуть навчати їх необхідної техніки й тактики застосування прийомів рукопашного бою в різних умовах службово-бойової діяльності. Головною метою цієї роботи є розробка змістовно-функціональної моделі формування навичок службово-прикладного рукопашного бою в майбутніх офіцерів Національної гвардії України на етапі їх початкової підготовки. З метою визначення ефективності розробленої нами змістовно-функціональної моделі було проведено педагогічний експеримент. Дослідження проведено впродовж трьох етапів (2017–2020 роки.). Учасників педагогічного експерименту (курсантів командно-штабного факультету Національної академії Національної гвардії України) було розподілено на експериментальну групу (Ег, $n = 32$) та контрольну групу (Кг, $n = 32$). На початку педагогічного експерименту досліджуванні Кг та Ег за рівнем розвитку навичок службово-прикладного рукопашного бою суттєво не відрізнялися ($P \geq 0,05$). Під час педагогічного експерименту курсанти Кг використовували традиційну методику формування навичок службово-прикладного рукопашного бою, а курсанти Ег – вище зазначену змістовно-функціональну модель. Порівнюючи показники до й після використання запропонованої нами експериментальної змістовно-функціональної моделі, встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту в досліджуваних групах суттєво підвищилися в порівнянні з вихідними даними, й ці відмінності в основному вірогідні (Ег, $P \leq 0,05$). Перспективи подальших розвідок у такому напрямі передбачають розробку тактичних комбінацій застосування арсеналу службово-прикладного рукопашного бою курсантами молодших курсів з урахуванням їхнього рівня професійних компетентностей та індивідуально-типологічних особливостей.

Ключові слова: майбутні офіцери, рукопашний бій, початковий етап, професійна освіта, методика, технічні засоби, техніка, тактика, військовослужбовці, змістовно-функціональна модель.

Постановка проблеми. Бойові дії на сході України, спалах злочинності, політичний дисбаланс у державі вимагає від військовослужбовців Національної гвардії України (далі – НГУ) високої професійної підготовленості. Основною складовою високої професійної підготовленості представників вище зазначеної силової структури є рівень розвитку їхніх основних фізичних якостей та необхідних навичок службово-прикладного рукопашного бою.

Високий рівень розвитку необхідних навичок службово-прикладного рукопашного бою військовослужбовців різних силових структур України забезпечує надійний захист кордонів нашої незалежної держави, особливо в умовах проведення Операції об'єднаних сил, що підтверджується відповідними аналітичними даними. Крім цього, формування навичок службово-прикладного рукопашного бою є ефективним засобом психологічного загартування військовослужбовців НГУ, що забезпечує виховання в них впевненості в собі, високої стійкості до дій у бойових обставинах, і підкреслює актуальність обраного напрямку дослідження.

Нині важлива організація всебічної та ефективної підготовки майбутніх офіцерів НГУ з урахуванням стандартів НАТО, які надалі відповідно до здобутої військово-облікової спеціальності в системі професійної підготовки військовослужбовців будуть навчати їх необхідної техніки й тактики застосування прийомів рукопашного бою в різних умовах службово-бойової діяльності.

Слід також зауважити, що курсанти молодших курсів (початковий етап навчання) вищих військових навчальних закладів НГУ в разі крайньої потреби (як резерв відповідних тактичних рівнів) можуть залучатися до виконання службово-бойових завдань, що вимагає від них відповідного рівня сформованості професійних компетентностей, достатнього фізичного розвитку, а також володіння технікою і тактикою службово-прикладного рукопашного бою. Вище зазначене підкреслює важливість розробки ефективних змістовно-функціональних моделей застосування службово-прикладного рукопашного бою курсантами молодших курсів вищих військових навчальних закладів НГУ.

Дослідження виконано відповідно до зведеного плану реєстраційної картки науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи (НДР і ДКР (РК)) Українського інституту науково-технічної та економічної інформації (шифр «Модель-РБ», номер державної реєстрації 0108U007536) та планів науково-дослідної роботи й дослідно-конструкторських робіт кафедри фізичної підготовки й спорту Національної академії НГУ й кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки й спорту Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Напряму вдосконалення техніки й тактики військовослужбовців різних силових структур та представників спеціальних підрозділів і служб присвячені наукові праці: С.А. Антоненка, С.М. Ашкінази, А.А. Борисова, Ю.В. Вареньги, В.М. Кирпенка, О.А. Моргунова, В.С. Хагая, А.М. Чуха, О.А. Ярещенко та інших спеціалістів.

Питанням розвитку й вдосконалення техніки службово-прикладного рукопашного бою курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних сил України (далі – ЗСУ) присвячені роботи фахівців: А.І. Маракушина, Ф.І. Попова, Р.В. Куцевола [1], О.В. Молокова [2], С.В. Номеровського, Д.В. Бондарева, Н.В. Береня [3] та інших учених.

Своєю чергою в роботах О.А. Моргунова, О.А. Ярещенко [4], Д.О. Каратаєвої (Миргород), О.В. Хацаюка [5], В.В. Оленченка, А.І. Корольова [6] викладені основні аспекти розвитку й удосконалення техніки застосування заходів фізичного впливу (службово-прикладного рукопашного бою) майбутніми офіцерами НГУ (Міністерство внутрішніх справ України).

Цікавими за своїм змістом і практичною складовою є навчальні посібники (навчально-методичні посібники) авторів: О.А. Гаркавого, К.В. Ананченка [7], В.О. Артем'єва, В.В. Сергієнка [8], Б.А. Максимчука, С.С. Забродського, О.О. Хацаюк [9], в яких викладені основні складові формування навичок службово-прикладного рукопашного бою військовослужбовців НГУ та працівників Національної поліції України.

Слід зазначити, що провідні фахівці галузі службово-прикладних єдиноборств силових структур України розглядають окремо розвиток й вдосконалення навичок службово-прикладного рукопашного бою та тактику їх застосування під час виконання завдань за призначенням, що порушує основні дидактичні принципи навчання (взаємозв'язок теорії з практичною складовою). Це призводить до сповільнення набуття необхідних компетентностей представників силового блоку України, особливо майбутніх офіцерів.

Програми навчальних дисциплін: «Фізичне виховання та методика фізичної підготовки», «Спеціальна фізична підготовка» з підготовки майбутніх офіцерів НГУ (командного напрямку), які відпрацьовані відповідно до вимог керівних документів, передбачають вивчення та удосконалення курсантами необхідного технічного арсеналу службово-прикладного рукопашного бою. Важливе те, що вище зазначені навчальні дисципліни не повною мірою забезпечують ефективне й швидке опанування майбутніми офіцерами програмного матеріалу в цьому напрямі підготовки через свою перенасиченість і брак часу на їх практичне засвоєння, що потребує їхньої додаткової корекції відповідно до вимог сьогодення та наявного бойового досвіду.

Незважаючи на значну кількість робіт наявної науково-методичної та спеціальної літератури, даних інтернет-джерел, нами не виявлено розв'язання питання вдосконалення техніки службово-прикладного рукопашного бою курсантів вищих військових навчальних закладів НГУ командного напрямку підготовки на етапі початкової підготовки. Це потребує додаткового дослідження.

Головною метою роботи є розробка змістовно-функціональної моделі формування навичок службово-прикладного рукопашного бою в майбутніх офіцерів НГУ на етапі їхньої початкової підготовки.

Для досягнення мети дослідження планувався вирішити наступні завдання:

- провести аналіз науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-джерел) в напрямі розвитку й удосконалення навичок службово-прикладного рукопашного бою в майбутніх офіцерів і військовослужбовців різних силових структур України;
- провести аналіз чинної нормативно-правової бази й керівних документів з організації навчання техніки й тактики службово-прикладного рукопашного бою військовослужбовців НГУ;
- розробити експериментальну змістовно-функціональну модель формування навичок службово-прикладного бою в курсантів молодших курсів вищих військових навчальних закладів НГУ в системі їх професійної освіти;
- апробувати змістовно-функціональну модель формування навичок службово-прикладного рукопашного бою в умовах освітнього процесу майбутніх офіцерів НГУ.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення ефективності запропонованої нами змістовно-функціональної моделі, спрямованої на формування навичок службово-прикладного рукопашного бою в майбутніх офіцерів вище зазначеної силової структури було проведено педагогічний експеримент.

Педагогічний експеримент проведено на базі Національної академії Національної гвардії України (далі – НАНГУ) та Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (2017–2020 роки). Також у дослідженнях брали участь фахівці галузі єдиноборств кафедри фізичного виховання та спорту Національного університету міського господарства імені А.Н. Бекетова та циклової комісії фізичного виховання та природничих дисциплін Запорізького гуманітарного фахового коледжу Національного університету «Запорізька політехніка» (В.Б. Климович, А.М. Одеров, Д.Ю. Стеценко, В.Є. Рудченко).

На першому етапі дослідження (вересень – листопад 2017 року) проведено моніторинг науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-джерел) в напрямі теоретичної та практичної

підготовки військовослужбовців ЗСУ, НГУ, працівників Національної поліції України й представників інших силових структур України зі службово-прикладного рукопашного бою. Крім цього, було проаналізовано наявну нормативно-правову базу й керівні документи з організації навчання техніки й тактики службово-прикладного рукопашного бою (заходів фізичного впливу) військовослужбовцями НГУ, додатково проаналізовані наявні методики підготовки бійців підрозділів спеціального призначення різних силових структур.

Другий етап педагогічного експерименту (грудень 2017–січень 2018 років) був присвячений розробці змістовно-функціональної моделі формування навичок службово-прикладного бою в курсантів молодших курсів вищих військових навчальних закладів НГУ в системі їхньої професійної освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр»). Окремі складові розробленої нами змістовно-функціональної моделі на цьому етапі дослідження тестувалися в освітньому процесі курсантів молодших курсів Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, а також курсантів військової кафедри НАНГУ з підготовки офіцерів запасу (залучалися також студенти Національного університету міського господарства імені А.Н. Бекетова).

На третьому етапі дослідження (лютий 2018 – березень 2020 років) проведено апробацію педагогічної технології формування необхідних військово-прикладних навичок службово-прикладного рукопашного бою в умовах освітнього процесу майбутніх офіцерів НГУ, ЗСУ (на прикладі курсантів командно-штабного факультету НАНГУ, $n = 64$). Педагогічний експеримент проведено відповідно до заздалегідь розробленого плану, який також передбачав обов'язкове дотримання етичних норм і заходів попередження травматизму під час практичних занять з дисципліни «Фізичне виховання та методика фізичної підготовки» (змістовий модуль 4. Рукопашний бій, змістовий модуль 8. Комплексні заняття) та навчально-тренувальних занять з рукопашного бою під час спортивно-масової роботи.

Учасників педагогічного експерименту було розподілено на експериментальну групу (Ег, $n = 32$) та контрольну групу (Кг, $n = 32$). На початку педагогічного експерименту досліджуванні Кг та Ег за рівнем розвитку навичок службово-прикладного рукопашного бою певно не відрізнялися ($P \geq 0,05$). Своєю чергою, під час педагогічного експерименту курсанти Кг використовували традиційну методику формування навичок службово-прикладного рукопашного бою, передбачену робочою програмою навчальної дисципліни «Фізичне виховання та методика фізичної підготовки» (далі – «ФВ та МФП»). Крім цього, відповідно до розпорядку дня з курсантами як Кг,

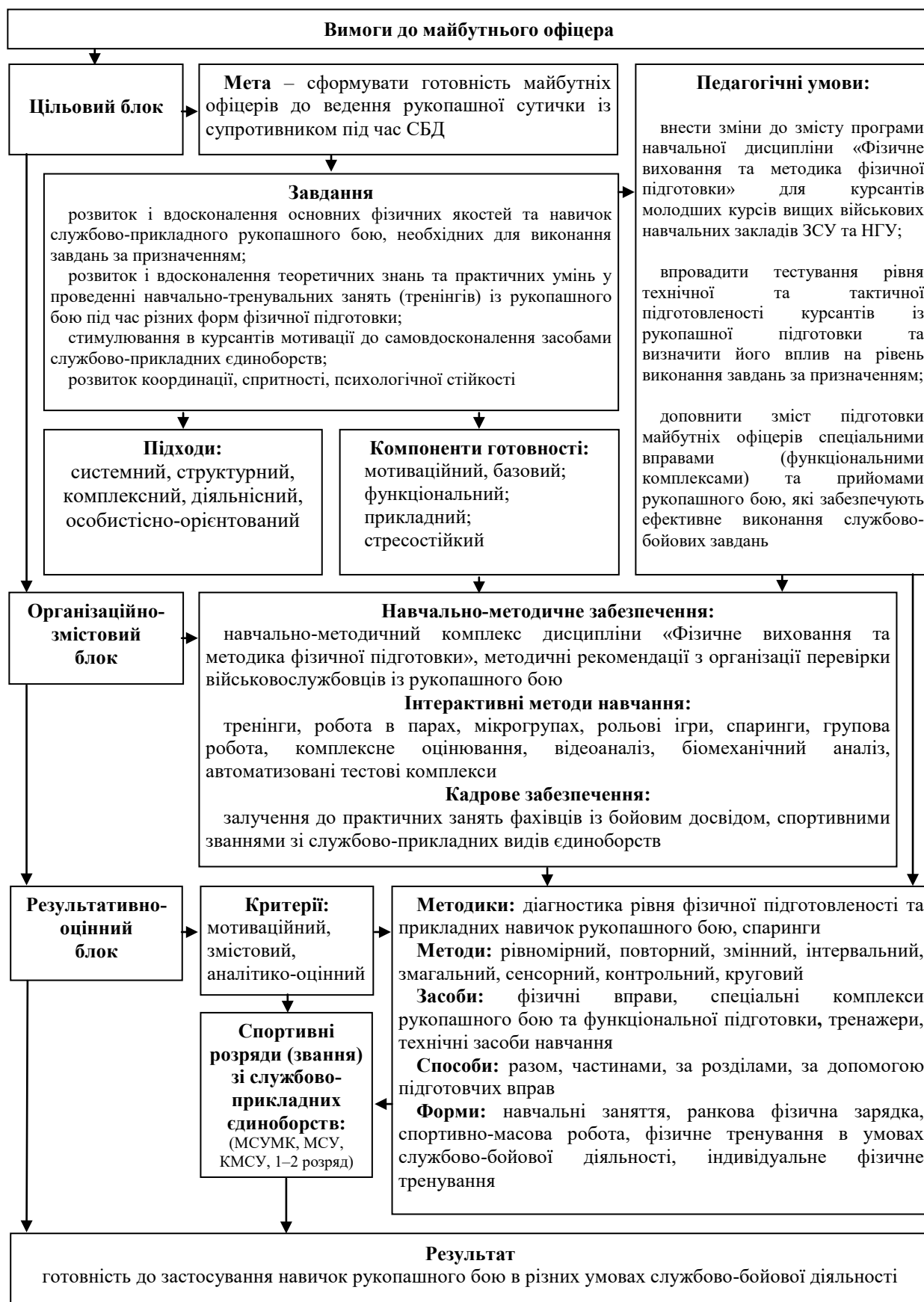

Рис. 1. Змістовно-функціональна модель формування військово-прикладних навичок службово-прикладного рукопашного бою в досліджуваних Ег НАНГУ

так і Ег проводилася спортивно-масова робота, яка передбачала удосконалення навичок службово-прикладного рукопашного бою та розвиток основних фізичних якостей з урахуванням періоду навчання (початковий етап), а також індивідуально-типологічних особливостей тих, хто навчається курсантів.

На відміну від представників Кг, досліджувані Ег використовували розроблену нами експериментальну змістовно-функціональну модель (рис. 1), спрямовану на прискорене, ефективне й збалансоване формування навичок службово-прикладного рукопашного бою. Крім цього, досліджувані курсанти Ег додатково використовували відеопрограму експрес-аналізу техніки єдиноборств «Katsumoto» (відеокомп'ютерна система (далі – ВКС) «Katsumoto») [10].

Зазначена прикладна програма дозволяє ефективно проводити порівняльний аналіз і корекцію технічних дій любого біомеханічного руху військовослужбовця під час навчально-тренувальних занять із рукопашного бою. Особливість застосування наукового інструментарію полягала в тому, що під час відпрацювання прийомів рукопашного бою проводилася відеозйомка. Завдяки застосуванню ВКС «Katsumoto», в режимі онлайн видавалися графіки й розкадрування технічних дій досліджуваного єдиноборства, які відпрацьовувалися під час практичних занять і спортивно-масової роботи. Надалі, відповідно до графічного й візуального аналізу отриманих даних, проводилося коригування біомеханічних рухів, що дозволяло вже на наступній серії відпрацювання рухових завдань вносити індивідуальні корективи в програму навчання техніки рукопашного бою курсантів молодших курсів.

Наприкінці основної частини навчально-тренувальних занять із рукопашного бою планомірне проводилися навчально-тренувальні сутички за правилами службово-прикладного виду спорту – «Рукопашний бій». Крім цього, щомісячно проводився контроль рівня сформованості навичок службово-прикладного рукопашного бою відповідно до вимог діючої нормативної бази з фізичної підготовки [11].

Останній блок педагогічного експерименту (лютий 2020 року) передбачав контрольне тестування рівня сформованості навичок службово-прикладного рукопашного бою курсантів Ег та Кг. Порівнюючи показники до й після використання запропонованої нами експериментальної змістовно-функціональної моделі (рис. 2), встановлено, що результати, отримані наприкінці педагогічного експерименту в досліджуваних групах суттєво підвищилися в порівнянні з вихідними даними, й ці відмінності в основному правдиві (Ег, $P \leq 0,05$).

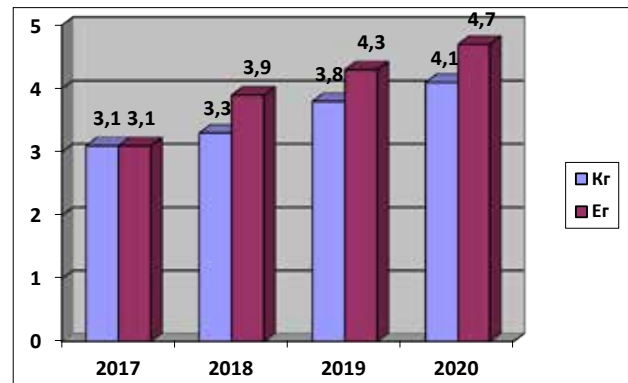

Рис. 2. Динаміка поетапного формування навичок службово-прикладного рукопашного бою в досліджуваних Ег ($n = 32$) і Кг ($n = 32$) упродовж педагогічного експерименту (2017–2020 роки, визначено середній бал за результатами контрольного тестування техніки рукопашного бою)

Слід також зазначити, що отримані в Ег результати контрольного тестування рівня технічної підготовленості з рукопашного бою збігаються з аналогічним рівнем курсантів 3 року навчання командно-штабного факультету НАНГУ, але в плані тактичного застосування навичок службово-прикладного рукопашного бою відмічається суттєва різниця (на $31 \pm 4\%$), що потребує додаткових досліджень.

Висновки і пропозиції. Таким чином, поставлені перед нами мета й завдання дослідження виконано. У результаті дослідження проведено аналіз науково-методичної та спеціальної літератури (інтернет-джерел) в напрямі розвитку й удосконалення військово-прикладних навичок службово-прикладного рукопашного бою в майбутніх офіцерів, а також проведено аналіз чинної нормативно-правової бази й документів з організації навчання техніки й тактики службово-прикладного рукопашного бою в НГУ й інших силових структурах.

Відповідно до вище зазначеного розроблено змістовно-функціональну модель формування військово-прикладних навичок службово-прикладного рукопашного бою в майбутніх офіцерів НГУ. В результаті практичної апробації встановлено, що розроблена нами змістовно-функціональна модель ефективніша в порівнянні з традиційною методикою навчання.

Отримані результати педагогічного експерименту свідчать про те, що використаний нами технічний засіб ВКС «Katsumoto» в поєднанні із впровадженою в навчальну дисципліну «ФВ та МФП» змістовно-функціональну модель значним чином прискорило формування навичок службово-прикладного рукопашного бою досліджуваних Ег.

Результати дослідження впроваджені в освітній процес здобувачів вищої освіти вищих військових навчальних закладів ЗСУ та НГУ, а також у систему бойової підготовки військовослужбовців вище зазначених силових структур. Перспективи

подальших розвідок у даному напрямі передбачають розробку тактичних комбінацій застосування техніки службово-рукопашного бою курсантами молодших курсів з урахуванням рівня професійних компетентностей та індивідуально-типологічних особливостей.

Список використаної літератури:

1. Маракушин А.І., Попов Ф.І., Куцевол Р.В. Аналіз досвіду підготовки військовослужбовців до рукопашного бою в зарубіжних арміях. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків, 2011. С. 55–58.
2. Молоков О.В. Щодо удосконалення змісту рукопашної підготовки в Збройних Силах України. *Вісник Національної академії оборони України*. Київ, 2009. С. 39–47.
3. Номеровський С.В., Попадьїн В.В., Бондарев Д.В., Бурень Н.В. Рукопашна підготовка як підсистема спеціальної фізичної підготовки військовослужбовців Військово-Морських Сил України. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків, 2010. С. 169–172.
4. Моргунов О.А., Ярещенко О.А. Застосування заходів фізичного впливу для затримання правопорушника озброєного холодною зброєю : методичні рекомендації. Харків, 2017. 28 с.
5. Каратаєва (Миргород) Д.О., Хацаук О.В. Удосконалення техніки рукопашного бою правоохоронців МВС України із використанням сучасних технічних засобів навчання : звіт про науково-дослідну роботу. Харків, 2008. 148 с.
6. Хацаук О.В., Оленченко В.В., Корольов А.І. Формування військово-прикладних навичок рукопашного бою у майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2019. С. 215–226.
7. Хацаук О.В., Гаркавий О.А., Стадник А.В., Ананченко К.В. Організація фізичної підготовки у навчальних закладах НГУ : навчальний посібник. Харків, 2019. С. 93–142.
8. Артем'єв В.О., Ярещенко О.А., Сергієнко В.В. Спеціальна фізична підготовка працівників ОВС України : підручник. Харків, 2011. 256 с.
9. Максимчук Б.А., Забродський С.С., Хацаук О.О., Гаркавий О.А., Оленченко В.В. Методика застосування заходів фізичного впливу військовослужбовцями Національної гвардії України : навчально-методичний посібник. Харків, 2019. 95 с.
10. Бизин В.П., Миргород Д.А., Хацаук А.В. Технические средства обучения двигательным действиям : монография. Берлин, 2014. С. 36–42.
11. Лещеня С.В., Орленко І.П., Мелешко А.О., Забродський С.С. Інструкція з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України. / під ред. О.Н. Мальцева. Київ, 2014. 140 с.

Khatsaiuk O., Klymovych V., Rudchenko V., Oderov A., Stetsenko D. Formation of skills of hand-to-hand combat in future officers of the National Guard of Ukraine at the initial stage of training

The article is devoted to topical issues of improvement of technique of service-applied hand-to-hand combat of future officers of the National Guard of Ukraine (NGU). As a result of monitoring of scientific and methodological sources, special literature and data of Internet sources it is established that the issue of formation of skills of service and hand-to-hand combat at the initial stage of professional education of future officers is not devoted to a sufficient number of works. This emphasizes the relevance of the chosen research direction. Today, it is important to organize comprehensive and effective training for future NGU officers, taking into account NATO standards, which, in accordance with the military accounting qualifications acquired in the military training system, will teach them the necessary techniques and tactics for the use of hand-to-hand combat in various service conditions (combat activities). The main purpose of this work is to develop a content-functional model for the formation of skills of service and combat in future officers of the NGU at the stage of their initial training. In order to determine the effectiveness of our content-functional model, we conducted a pedagogical experiment. The study was conducted in three stages (2017-2020). The participants of the pedagogical experiment (cadets of the command staff of the National Academy of NGU) were divided into the experimental group (Eg, n = 32) and the control group (Kg, n = 32). At the beginning of the pedagogical experiment, the Kg and Eg cadets did not differ significantly in the level of development of the skills of hand-to-hand combat ($P \geq 0.05$). During the pedagogical experiment, Kg cadets used the traditional method of forming the skills of hand-to-hand combat, and cadets Eg used the above-mentioned substantive-functional model. Comparing the indicators before and after using our experimental content-functional model, we found that the results obtained at the end of the pedagogical experiment in the study groups increased significantly compared to the original data and these differences are generally significant ($Eh, P \leq 0.05$). Prospects for further intelligence in this area include the development of tactical combinations of the use of the arsenal of service-combat combat cadets of junior courses, taking into account their level of professional competence and individual typological features.

Key words: future officers, hand-to-hand combat, initial stage, professional education, technique, technical means, tactics, servicemen, content-functional model.